

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Antropologické a sociokulturní aspekty v teoriích emocí

Simona Fronková

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Antropologické a sociokulturní aspekty v teoriích emocí

Simona Fronková

Vedoucí práce: Mgr. Michal Polák, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň duben 2021

.....

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Definice základních emocí.....	5
3	Zkoumání emocí na přelomu 19. století a 20. století.....	6
3.1	Počátky výkladu emocí v psychologii.....	6
3.2	Počátky výkladu emocí v antropologii.....	7
3.3	Proč představujeme jednotlivé koncepce a jak nás inspirovaly.....	8
4	Dimenze emocí v psychologii.....	9
4.1	Nekognitivní pojetí emocí.....	9
4.1.1	Paul Ekman.....	9
4.2	Teorie somatické zpětné vazby.....	12
4.2.1	William James.....	12
4.3	Kognitivní pojetí emocí.....	12
4.3.1	Andrew Ortony.....	13
4.3.2	Richard S. Lazarus.....	13
5	Dimenze emocí v antropologii.....	16
5.1	Problematika studia emocí.....	16
5.2	Emoce jako sociální a kulturní konstrukt.....	17
5.3	Koncepce, které pojednávají o biologické, kognitivní a sociokulturní složce emocí zároveň.....	19
5.3.1	William M. Reddy.....	19
5.3.2	Kay Milton.....	21
6	Co mají koncepce emocí v psychologii a antropologii společné.....	23
6.1	Modifikace.....	24
6.2	Proces zhodnocení.....	25
6.3	Proces adaptace.....	26
7	Závěr.....	27
	Seznam použitých zdrojů.....	29
	Resumé.....	31

1 Úvod

Tato bakalářská práce se bude zabývat koncepty emocí v psychologii a antropologii a dimenzemi emocí v psychologii a antropologii. V první části bakalářské práce popíšeme a budeme definovat základní lidské emoce, které jsou univerzálně uznávané. Poté krátce popíšeme historický vývoj koncepcí emocí v období na přelomu 19. století a 20. století. Následně si vysvětlíme, proč je důležité zabývat se právě antropologickými a sociokulturními aspekty v koncepcích emocí.

Cílem této práce je poukázat na spor, který probíhá v rámci zkoumání emocí. Důvod k tomuto konfliktu je přesvědčení, že emoce by měly být pouze vysvětlovány pojetím emocí v psychologii a přesvědčení, že emoce by měly být pouze vysvětlovány pojetím emocí v antropologii. V této bakalářské práci budeme prezentovat koncepce emocí, které vznikly jako reakce na tento konflikt a představíme si zastánce těchto koncepcí. Tento spor z části pramenil z metody výzkumu v psychologii a antropologii. V antropologii probíhala debata o tom, jak správně provádět terénní výzkum. Na tuto debatu reagovala například Ruth Benediktová ve svém díle *Kulturní vzorce*. Antropologický výzkum, který dosud probíhal byl ovlivněn emocemi, a to vedlo ke kulturnímu etnocentrismu. Kulturní etnocentrismus je přesvědčení, že naše kultura je lepší než kultura, kterou právě zkoumáme. Musela se změnit dosavadní metoda zkoumání v antropologii.¹ Emoce byly v konvenční antropologii viděny jako něco, co se musí potlačit, aby nezkreslovaly etnografická data. Bylo potřeba naprosto oddělit naše emoce, preference a názory od subjektu zkoumání. Způsob zkoumání v psychologii antropologové označili za irelevantní, protože psychologové museli určit klientovu diagnózu na základě svých postřehů a domnění.² Kvůli tomu probíhal konflikt mezi psychology a antropology. Vedlo to k diskusi o tom, které pojetí emocí bychom měli zastávat a k názoru, že bychom měli uznávat pojetí emocí pouze z psychologického hlediska nebo pouze z antropologického a sociokulturního hlediska.

Naším úkolem je ukázat, že emoce nemusí být pouze psychologickou či antropologickou a sociokulturní záležitostí. Chceme navrhnout tezi, že emoce mohou být psychologickou a zároveň i antropologickou a sociokulturní záležitostí. V druhé části této bakalářské práce si konkrétněji představíme dimenze emocí, které vznikly v oboru psychologie a které mají antropologické a sociokulturní aspekty i přesto, že nevznikly v oboru antropologie. Následně si představíme dimenze emocí v antropologii. Na základě dimenzí emocí, které popíšeme, budeme argumentovat, proč je možné spojit pojetí emocí v antropologii a v psychologii. Ukážeme si, co mají společné a ukážeme si, jak se vzájemně doplňují. Tato teze poukáže na to, že pokud se přestaneme stavět proti sobě jako zastánci jednoho pojetí emocí proti zastáncům druhého pojetí emocí a budeme spolupracovat a brát v potaz více perspektiv, můžeme emocím porozumět lépe.

¹ Benediktová, *Kulturní vzorce*, str. 9-11.

² Soukup, *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*, str. 129

2 Definice základních emocí

Emoce jako téma tradičně spadá do obecné psychologie³ a slovo emoce pochází z latinského slovesa „*emovere*“, které znamená vzrušovat.⁴ Obecná psychologie v součinnosti s poznatky neurofyziologie usiluje o výklad podstaty emocí. Výklad emocí je složitý, protože emoce mají několik komponent, mohou mít více charakteristik a funkcí.⁵

Starší psychologie usilovala o univerzální výklad emocí, a právě univerzální výklad emocí bude rozebírán více v dalších kapitolách této bakalářské práce. Novější psychologie vnesla do studia emocí aspekt jejich sociokulturní podmíněnosti, což bude také více rozebíráno v dalších kapitolách. Pro emoce a emoční systém jsou důležité čtyři komponenty.⁶ Tyto čtyři komponenty jsou podnětová situace, vědomý prožitek, fyziologický arousal a chování, které je emocí vyvoláno.⁷

Emoce mají složku subjektivní fenomenologické komponenty. V této komponentě najdeme city a pocity a ty mohou být pozitivní nebo negativní. Pak emoce mají složku výrazového chování. Ta je definována bezděčným a mimovolným projevem emocí. A nakonec mají tělesnou složku. K tomu patří fyziologické změny vyvolané excitací autonomního nervového systému a hormonální produkcí.⁸

Jak již bylo řečeno, starší psychologie usilovala o univerzální výklad emocí. V rámci tohoto úsilí vznikly seznamy emocí, které jsou údajně základní a nalezneme je ve veškerých kulturách. Například prvním, kdo definoval základní emoce, byl John B. Watson. Tvrdí, že základní emocí je zájem, radost a překvapení. Na něj navázal Tomkins, který přidal k zájmu, radosti a překvapení také úzkost, zahanbení, strach, hněv, hnus a odpor. Na něj reaguje Paul Ekman, který nejdříve tvrdí, že je pouze sedm základních emocí a těmi jsou znechucení, zlost, strach, smutek, štěstí, překvapení a opovržení. Později přidal i pobavení, rozpaky, úzkost, vinu, pýchu, úlevu, spokojenost, radost a hanbu. K definici základních emocí přispěl i Richard S. Lazarus. Lazarus se domnívá, že některé primární emoce, které zmínil Watson, Tomkins a Ekman, lze vysvětlit koncepcí, kterou vytvořil. Lazarus je přesvědčen, že emoce vzniká tehdy, když nastane nějaká událost, co může ovlivnit cíle, které si člověk udává.

Podle Watsona, Tomkinse, Ekmana a Lazaruse vznikl současný seznam primárních emocí, který má být obecně platný. První emocí v tomto seznamu je hněv. Hněv člověk pocítí v situacích, kdy mu nějaká překážka brání v uskutečnění jeho snah či v dosažení cílů, jež si určil.⁹ Druhou emocí je radost. Tento cit vzniká při uskutečnění nebo dosažení cílů, které si člověk určil. Tento cit lze pociťovat při úspěšné realizaci nějakého motivu. Dále pak při obdržení pochvaly nebo projevu náklonosti.¹⁰

³ Slaměnik, *Emoce a interpersonální vztahy*, str. 7.

⁴ Plháčková, *Učebnice obecné psychologie*, str. 386.

⁵ Slaměnik, *Emoce a interpersonální vztahy*, str. 7.

⁶ Tamtéž, str. 9.

⁷ Tamtéž, str. 9.

⁸ Plháčková, *Učebnice obecné psychologie*, str. 386.

⁹ Tamtéž, str. 406.

¹⁰ Tamtéž, str. 406.

Třetí emocí je smutek. Je to nelibý cit, který je reakcí na odloučení a ztrátu. Pak je též reakcí na neúspěch při snaze o uskutečnění vytyčeného cíle.¹¹ Čtvrtou emocí je odpor. To je pocit nechuti k určitým předmětům, který připomíná slabou nevolnost. Projevuje se vyhýbavým chováním nebo snahou o odstranění předmětů vzbuzující odpor z naší blízkosti.¹² Pátou emocí je překvapení. Je to reakce na něco nového nebo neočekávaného. Toto překvapení může být buď příjemné, nebo nepříjemné. Závisí to na situaci, ve které se člověk nachází. Převažuje ale postoj, že se jedná z velké části o neutrální emoci.¹³ Šestou emocí je hanba. Hanba se u člověka projeví, když je přistižen při porušování etických a sociálních norem. Například, když je přistižen při krádeži nebo opisování.¹⁴ A sedmou emocí je pocit viny. Lidé se cítí provinile, když někomu bezdůvodně ublížili nebo mu neposkytli pomoc.¹⁵

V této kapitole jsme si představili některé základní definice emocí, protože právě s nimi budeme v této bakalářské práci pracovat a je důležité se i seznámit se základními emocemi a seznamy, které se z těchto emocí skládají. První seznam primárních emocí vytvořil J. B. Watson a dle něj člověk měl pouze tři základní emoce, a to je zájem, radost a překvapení. Druhý seznam vytvořil Tomkins a ten byl přesvědčen, že člověk má devět primárních emocí a ty jsou zájem, radost, překvapení, úzkost, zahanbení, strach, hněv, hnus a odpor. A třetí seznam primárních emocí vytvořil Ekman a domnívá se, že člověk má pouze sedm vrozených emocí a ty jsou znechucení, zlost, strach, smutek, štěstí, překvapení a opovržení. Tyto seznamy obsahují emoce, které mají být univerzální, a právě výklad o univerzálnosti emocí byl intenzivně rozebírám v období na přelomu 19. století a 20. století, které budeme řešit v následující kapitole a kterým byla inspirována tématika této bakalářské práce.

3 Zkoumání emocí na přelomu 19. století a 20. století

Přelom 19. a 20. století je pro výzkum emocí zásadní a z toho důvodu si toto období krátce popíšeme. Tato kapitola nám umožní poukázat na tehdejší situaci, ve které se zkoumání emocí nacházelo. Ujasní nám i to, proč vznikl spor, který se týkal pojetí emocí v psychologii a antropologii.

3.1 Počátky výkladu emocí v psychologii

Nejprve si představíme teorie emocí v psychologii. První velký průlom v oblasti emocí byl způsobený Charlesem Darwinem, který napsal knihu *Výraz emocí u člověka a zvířat*. Patřil mezi první, kteří zmínili možnou dědičnost a univerzalitu emocí.¹⁶ Mluví o expresivní povaze emocí a fyziologické povaze emocí. Expresivní a fyziologická povaha emocí nyní patří k oficiální definici emocí. Následoval John B. Watson, který jako první definoval základní emoce, což byl zájem, radost a překvapení. Pak Silvan Tomkins, který předpokládal, že existuje devět primárních emocí jako zájem, radost, překvapení, úzkost, zahanbení, strach, hněv, hnus a odpor. Oba se inspirovali Darwinem.

¹¹ Plháková, *Učebnice obecné psychologie*, str. 407.

¹² Tamtéž, str. 408.

¹³ Tamtéž, str. 408.

¹⁴ Tamtéž, str. 410.

¹⁵ Tamtéž, str. 411.

¹⁶ Slabáková, *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*, str. 297.

Tyto tři teorie rozproudily velkou debatu o tom, jak vysvětlit emoce a z čeho se skládají a jaké pojetí emocí považovat za to správné. Během období, kdy vznikly teorie emocí od Darwina, Watsona a Tomkinse, se vedla diskuze o univerzalitě expresivní složky emocí.

Mnoho psychologů a antropologů pochybovalo o tom, že výrazy tváře mají stejný význam ve všech kulturách.¹⁷ Na tyto pochybnosti reagoval Paul Ekman a chtěl dokázat, že vyjádření emocí ve tváři je stejné ve všech kulturách. O tom, že exprese emocí je stejná pro všechny, byla také přesvědčena Phoebe Ellsworth¹⁸, která spolupracovala s Ekmanem. Dále pak Margaret Clark¹⁹, která se zabývala výrazovou složkou emocí a jakou roli tato složka emocí hraje v sociálních vztazích.

Později se ale ukázal závažný problém s tezí, že expresivní složka emocí je univerzálně platná. Silnou kritiku obdržel hlavně Ekman. Ukázalo se, že výsledky, které mu měly potvrdit univerzálnost emocí, byly silně zmanipulovány.²⁰ Tomuto problému se budeme blíže věnovat ve druhé části bakalářské práce. Důvodem, proč je důležité zmínit problém s Ekmanovou koncepcí i v této kapitole je, že tento problém rozpoutal další intenzivní diskuzi ohledně pojetí emocí. K tomuto problému se nejenom vyjadřovali psychologové, ale i antropologové. Například antropoložka Margaret Mead namítla, že výrazy, které Ekman zachytil, nebyly přirozené, ale simulované.

Vznikly teorie, které intenzivněji přisuzovaly emocím sociální a kulturní aspekty. A i samotný Paul Ekman uznal, že kultura a sociální prostředí mohou mít vliv na výrazovou složku emocí. Řešilo se, že spíše než chápat emoce jako univerzální, by se měly chápat jako kulturně a sociálně konstruované kategorie.

3.2 Počátky výkladu emocí v antropologii

Koncepce, které vznikly v antropologii, byly ze začátku motivovány pochybnostmi o platnosti koncepcí emocí v psychologii a jejich způsobu zkoumání v psychologii. Antropologové rozdělili koncepce emocí na kulturní a sociální.²¹ K tomu se konkrétněji vyjádříme ve druhé části této bakalářské práce. Důležitou roli ve výzkumu emocí sehrála historická koncepce emocí. Tato koncepce tvrdí, že jednotlivá období ve vývoji lidstva měla svůj vlastní koncept emocí, svůj vlastní emoční styl a vzorec. V jednotlivých obdobích měli lidé odlišné způsoby cítění a vyjadřování emocí. Například kvůli čemu se lidé zlobí a jak vyjadřují tuto emoci, se bude lišit v závislosti na jednotlivých časových obdobích a různých socio-kulturních prostředcích.²²

¹⁷ Slabáková, *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*, str. 298.

¹⁸ Ellsworth je americká sociální psycholožka, která zkoumala jednání poroty během soudních procesů. Zabývala se procesem rozhodování, veřejným míněním a trestem smrti. Zkoumala emoce a jejich výrazovou složku, kognitivní povahu emocí a interpretaci emocí. Spolupracovala s Paulem Ekmanem a Wallace Friesenem při tvorbě fotografií, které byly určené pro výzkum univerzality exprese emocí. Soustředila se také na to, jak se exprese emocí liší v různých kulturách.

¹⁹ Clark je americká psycholožka. Soustředí se na intra a interpersonální procesy, které iniciují a udržují blízké interpersonální vztahy, které závisí na vzájemné podpoře. Zajímá se také o podstatu emocí a interpersonální funkce emocí.

²⁰ Reddy, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*, str. 12-13.

²¹ Tamtéž, str. 35-47.

²² Slabáková, *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*, str. 301.

Zakladatel koncepce o historické povaze emocí byl Lucien Febvre. Tuto teorii představil v díle *Jak zrekonstruovat citový život minulosti? Senzibilita a dějiny*. Febvre se domníval, že je důležité řešit city a citění v minulosti. Psychologové řešili mentální procesy ve vztahu k emocím, a to samé dělá i Febvre.²³

Psychologové se podle Febvra zabývali emocemi pouze v rámci jedné epochy a ne více. To Febvre kritizoval a tvrdil, že zkoumat emoce pouze v rámci jedné epochy nestačí. I přesto, že kladl důraz na studium emocí z hlediska dějinného vývoje emocí, byl přesvědčen, že emoce nejsou součástí civilizovaného života. Febvre byl sice historik, ale touto koncepcí inspiroval i některé antropology a poukázal na možné socio-kulturní aspekty emocí.²⁴

Historickou koncepcí emocí byl inspirován například antropolog William M. Reddy v díle *The Navigation of Feeling: Network For The History Of Emotions*. Reddy chtěl antropology přesvědčit, že není nutné pojímat emoce čistě jako něco kulturního nebo čistě jako něco sociálního. Chtěl dokázat, že sociální a kulturní pojetí emocí lze spojit a že psychologové a antropologové mají ve výzkumu emocí mnoho společného. Reddymu se konkrétněji budeme věnovat ve druhé části této práce. Stejně jako Reddy byli i další, kteří usilovali o spojení sociálního a kulturního pojetí emocí, například i vytvořením úplně nové teorie emocí.

Další, o kom budeme mluvit, je antropoložka Kay Milton a její dílo *Mixed Emotions: Anthropological Studies Of Feeling*. Vyjadřuje se k debatě o tom, zda jsou emoce pouze biologické či pouze sociální anebo pouze kulturní fenomén. Je přesvědčena, že emoce mají biologické, sociální i kulturní aspekty zároveň. Navrhla proto nový koncept emocí, který pojímá emoce jako ekologický fenomén. Mluví o tom, že emoce jsou silně ovlivňovány informacemi, které jedinec přijímá ze svého okolí. Člověk je někdo, kdo se neustále něčemu učí a pokud je nějaká informace předána ve formě emocionální zkušenosti, tím lépe si ji zapamatuje. Z toho odvozuje, že se člověk něčemu učí prostřednictvím ekologických mechanismů a emoce jsou součástí těchto mechanismů. Tyto mechanismy jsou již vrozené a existovaly pre-sociálně a pre-kulturně.²⁵ Kay Milton se budeme věnovat více ve druhé části bakalářské práce.

3.3 Proč představujeme jednotlivé koncepce a jak nás inspirovaly

Představujeme si některé koncepce emocí, které vznikly v rámci psychologie a v rámci antropologie. Tyto koncepce je důležité představit, protože nám umožní poukázat na to, že v období 19. – 20. století se drasticky začal rozvíjet výklad emocí a začala se rozvíjet definice emocí. Tato revoluce začala Darwinem a jeho teorií o tom, že emoce mohou mít výrazovou složku a jsou dědičné. Navrhnul tezi, že způsob vyjádření emocí ve tváři je stejný pro všechny kultury. Darwin tak rozpoutal intenzivní diskuzi o univerzálnosti emocí. Vznikly pochybnosti o univerzálnosti emocí, ale i snahy dokázat, že emoce skutečně univerzální jsou.

Ten, kdo chtěl dokázat univerzálnost emocí, byl především Paul Ekman. Výsledky jeho výzkumu odpovídaly jeho přesvědčení o univerzálnosti expresivní složky emocí, ale později se zjistilo, že tyto výsledky byly silně ovlivněné tím, že zkoumal emoce v laboratorním prostředí, které bylo přizpůsobeno Ekmanovým potřebám.²⁶

²³ Slabáková, *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*, str. 301.

²⁴ Tamtéž, str. 301-302.

²⁵ Milton, *Mixed emotions: anthropological studies of feeling*, str. 31-33.

²⁶ Reddy, *The navigation of feeling: framework for the history of emotions*, str. 12-13.

Rozpoutala se další debata o výkladu emocí a začala se zpochybňovat platnost koncepce emocí v psychologii. Začal tak spor mezi psychology a antropology. Antropologové začali odsuzovat způsob zkoumání emocí v psychologii.

Kromě zastánců výzkumu emocí v psychologii a zastánců výzkumu emocí v antropologii se objevili i zastánci toho, že výzkum emocí v psychologii a antropologii se tolik neliší, a tudíž je třeba tento spor ukončit. Právě tyto koncepce inspirovaly téma této bakalářské práce, která se zabývá antropologickými a sociokulturními aspekty emocí. Zastánci těchto nových koncepcí jsou William M. Reddy a Kay Milton. Stejně jako oni se pokusíme poukázat na podobnosti psychologických a antropologických pojetí emocí. Tyto podobnosti budeme demonstrovat na koncepcích, které mají sociokulturní aspekty v psychologii i antropologii. Ve druhé části bakalářské práce budeme mít kapitolu, která řeší dimenze emocí v psychologii a kapitolu, která řeší dimenze emocí v antropologii. V psychologii se zaměříme na Paula Ekmana, Williama Jamese a Richarda S. Lazaruse a případně uvedeme badatele, kteří na jejich teorie navazovali. V antropologii se zaměříme na Williama M. Reddyho, Kay Miltonovou a další. Tyto teorie srovnáme, popíšeme jejich sociokulturní aspekty a v čem se podobají. Chceme ukázat, že není potřeba stavět konkrétní teorie emocí proti sobě a že emoce mohou být kognitivní, sociální a kulturní zároveň.

4 Dimenze emocí v psychologii

V této kapitole si představíme pojetí emocí, které vykazují sociokulturní aspekty a uvedeme si nekognitivní pojetí emocí, teorii somatické zpětné vazby a kognitivní pojetí emocí. Vybrali jsme zástupce zmíněných pojetí emocí, kteří pracují s biologickou, kognitivní a sociokulturní složkou emocí a pojetí, která na sebe navazují. Také upozorníme na aspekty v psychologickém kontextu emocí, které mohou přesahovat do antropologie.

4.1 Nekognitivní pojetí emocí

V nekognitivním pojetí se nejprve zdůrazňovalo projevení emocí na základě nějakého hodnocení, kterého si nejsme vědomi a které proběhne automaticky. V nekognitivním kontextu panovalo přesvědčení, že emoce nemají kognitivní složku.²⁷ Toto přesvědčení se začalo transformovat s příchodem Paula Ekmana, na kterého se nyní zaměříme.

4.1.1 Paul Ekman

Paul Ekman řešil expresivní složku emocí a chtěl dokázat, že exprese emocí je stejná ve všech kulturách. Ve svém díle *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*, popisuje emoce, o kterých se domnívá, že jsou univerzální. Tyto emoce jsou smutek, hněv, překvapení, strach, odpor a radost. Otázka, která byla pro Ekmana klíčová, zní takto: *Jsou výrazy tváře univerzální, anebo jsou podobně jako jazyk specifické pro danou kulturu?* Odpověď na tuto otázku chtěl zjistit nejprve tím, že vytvořil fotografie, ve kterých jsou demonstrovány výrazy konkrétních emocí. Tyto fotografie následně ukázal lidem z pěti různých kultur. Navštívil Chile, Argentinu, Brazílii, Japonsko a Spojené státy. Od lidí, kterým tyto fotografie ukázal, chtěl, aby popsali, jaká emoce je na fotografii vyjadřována. Většina účastníků Ekmanova výzkumu se vždy shodla, což naznačovalo, že výrazy tváře mohly být platné univerzálně.²⁸

²⁷ Polák, *Emoce: primitivní a kognitivní složka*, str. 184.

²⁸ Ekman, *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*, str. 19-36.

Toto tvrzení bylo ale problematické. Například antropolog Ray Birdwhistell zjistil, že v řadě kultur se lidé smějí, když jsou nešťastní. Dalším důležitým zjištěním o Ekmanově výzkumu bylo, že výsledky byly silně zkresleny. Ekmanovo zkoumání probíhalo skrze testy, které měly již předurčené možnosti emocí, ze kterých si zkoumaný musel vybrat. Mnoho z dotazovaných také obdrželo školení, které jim pomohlo porozumět tomu, co se od nich očekává v rámci testování.²⁹

To lze argumentovat námitkou od antropoložky Margaret Mead, která tvrdí, že výrazy, které byly vyjádřené příslušníky kmene při Ekmanově výzkumu, nebyly přirozené, ale simulované. Dané výrazy byly vysoce teatralizovány a pantomimicky předvedeny s pomocí vizuálních médií.³⁰ Kvůli námitce, že Ekmanovy výsledky výzkumu byly zkreslené, a námitce, že vyjádření emocí příslušníků kmene bylo nějak ovlivněno, bylo nutné konceptu o tom, že expresivní složka emocí je univerzální, podpořit o další studie a metody zkoumání.

Ekman se začal domnívat, že projevoování emocí má určitá pravidla. Tato pravidla se vztahují k tomu, kdo může projevit emoce, jak je může projevit a komu lze projevit konkrétní emoce a kdy je lze projevit. Ekman se domnívá, že tato pravidla jsou sociálně naučená a často kulturně odlišná. Jako příklad uvádí sportovní soutěž. Pokud je to veřejná soutěž, poražení neprojevují smutek či zklamání, které pociťují. Dále pak příklad rodičovského kárání, kdy rodič svému dítěti říká, aby se přestalo usmívat, protože to v dané situaci, ve které se nachází, je nevhodné. Je možné diktovat, abychom potlačili, omezili, úplně skryli nebo zamaskovali projev emocí, které cítíme. To se potvrdilo v případě, kdy Ekman promítal Japoncům a Američanům filmové záběry chirurgických operací nebo nehod. Pokud v promítací místnosti byli Američané nebo Japonci o samotě, své skutečné emoce projevovali otevřeně a stejně. Pokud ale s nimi byl v místnosti někdo další, Japonci ve větší míře, než Američané své negativní emoce maskovali, a to s úsměvem. Po výzkumu prostřednictvím filmového promítání se rozhodl pro výzkum, který se neodehrával v prostředí, kde lidé měli snadný přístup k vizuálním médiím.³¹

Svůj další výzkum zahájil v jihovýchodní Vysočině na Nové Guineji, kde zkoumal kmen Foreů. Ukázal jim fotografie, které vytvořil, a na těchto fotografiích byli lidé, kteří výrazem ve tváři vyjádřili primární emoce. Příslušníky kmene požádal, aby primární emoce, které vidí na fotografiích, interpretovali prostřednictvím příběhů. Tato metoda se ale ukázala být dost neefektivní. Proto zvolil metodu od Johna Dashiele. Tato metoda byla použita u dětí kmene a místo toho, aby zkoumané děti vyprávěly příběhy a skrze ně se pokusily interpretovat fotografie, které dětem měly být ukázány, tak sám Ekman vyprávěl dětem příběh a až poté jim ukázal konkrétní fotografie. Podle toho, jaký příběh slyšely, vybraly danou fotografii, která ukazovala emoci, která příběhu odpovídala. V případě štěstí, hněvu, znechucení a smutku byly výsledky celkem jednoznačné a podporovaly hypotézu o vrozenosti základních emocí. Problémem bylo rozlišení mezi překvapením a strachem. Ekman se domnívá, že to bylo problémem, protože emoce strach a překvapení byly úzce spojené v jejich každodenním životě. I tak tento výzkum dosvědčil, že výrazová složka emocí, je univerzální. I přes tyto výzkumy bylo stále mnoho lidí přesvědčeno, že lidské emoční chování je věcí výchovy (prostředí) a ne přirozenosti (dědičnosti).³²

²⁹ Reddy, *The navigation of feeling: framework for the history of emotions*, str. 12-13.

³⁰ Slabáková, *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*, str. 298.

³¹ Ekman, *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*, str. 19-36.

³² Tamtéž, str. 19-36.

Ekmanův výzkum o univerzálnosti výrazů emocí poukázal na to, že emoce jsou přirozené, ale zároveň mohou být ovlivněny prostředím, a na to, že mají sociokulturní aspekty. Například Ekmanova koncepce o pravidlech projevu emocí poukazuje na sociální aspekty emocí.

Emoce se projevují jinak na veřejnosti a v soukromí. Emoce jsou sociální, protože se můžeme naučit, kdy projevat emoce na veřejnosti a jak je projevat ve vztahu k veřejnosti. Jsou sociální, protože jsou ovládané.

Emoce jsou ale také vrozené. Jsou vrozené, protože v soukromí emoce vyjádříme otevřeně, přirozeně a nejsou kontrolovány tím, co je vhodné ve vztahu k veřejnosti a přítomnosti někoho dalšího, kromě nás samotných.

Emoce jsou i kulturní. Emoce mají vrozený základ, ale jejich vnější projev se může lišit. Každá kultura může mít odlišný projev emocí, například v potlačení emocí. Příkladem může být, že Japonci schovávali svůj nepokoj za úsměvem více než Američané, když byli v přítomnosti někoho dalšího.³³ Projev emocí a jejich potlačení, co zmiňuje Ekman jako psycholog, tak zmiňují i antropologové, které si uvedeme v další kapitole. Právě výzkum o projevu emocí a jejich potlačení má v psychologii hodně společného s výzkumem emocí v antropologii. Tato podobnost je důležitá pro řešení sporu mezi psychology a antropology, který inspiroval tuto bakalářskou práci. K tomu konkrétněji ale až v páté a šesté kapitole.

Teď se vrátíme k Ekmanovi a k jeho názorům na emoce. Ekman je přesvědčen, že emoce vznikají, když cítíme, že se stane něco zásadního pro náš život a naše blaho.³⁴ Vznik emocí probíhá na základě dvou hodnocení.³⁵

Automatické hodnocení

První je hodnocení automatické a to je, když vznikne emoce jako varování a snaží se nám zachránit život. Například, když řídíme auto a soustředíme se na rozhovor se spolujezdcem a najednou se před námi objeví další auto, začneme pociťovat strach. Strach pociťujeme, když nám hrozí nebezpečí. Emoce strachu je emoce primární. Emoce strachu začne vysílat signály a způsobí změny ve výrazu tváře, v hlase nebo postoji. Tyto signály a změny se projeví mimovolně, bez našeho uvědomění. Signály a změny vyvolané emocí strachu nás donutí k nějaké okamžité akci. Touto akcí může být strhnutí volantu, abychom se vyhnuli autonehodě.³⁶

Reflexivní hodnocení

Druhé je hodnocení reflektivní. To je, když jsme si vědomi hodnotícího procesu, uvažujeme o události, která má právě nastat a spojujeme ji s předchozími zkušenosti z našeho života. Například se seznámíme s člověkem, který začne vyprávět o svém životě a není jasné, proč to vypráví nebo co tím sleduje. Uvažujeme o jeho slovech a snažíme se je pochopit. Během toho si uvědomíme, že tento člověk ohrožuje naši práci a začneme pociťovat strach nebo hněv.

³³ Ekman, *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*, str. 19-36.

³⁴ Toto stanovisko nezastává jen Ekman ale i Lazarus, který se domnívá, že emoce vznikají na základě cílů, které jsme si ustanovili a činnosti či zkušenosti, které mohou ovlivnit dosažení našich cílů, a tudíž naše blaho. Lazarusem se budeme v této kapitole zabývat také ale až později.

³⁵ Ekman, *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*, str. 37-60.

³⁶ Tamtéž, str. 37-60.

Čas, který získáme uvažováním nad daným problémem, nám dá možnost nepocítovat strach nebo hněv a dá nám možnost ovlivnit intenzitu a formu vyjádření těchto emocí. Reflexivní hodnocení může zabránit dezinterpretaci toho, co se děje.³⁷

K automatickému a reflexivnímu hodnocení patří automatické hodnotící mechanismy. Automatické hodnotící mechanismy pátrají po událostech důležitých pro přežití nás a našich předků. Tyto mechanismy fungují na základě databáze emočních výstrah, která nám byla dána přirozeným výběrem. Do této databáze můžeme neustále přidávat informace.³⁸

Tato databáze obsahuje naše individuální zkušenosti a zkušenosti našich předků.³⁹ V této databázi nalezneme spouštěče pro konkrétní emoce. Tímto spouštěčem může být například vzpomínka na moment nejintenzivnějšího smutku, strachu a hněvu.

4.2 Teorie somatické zpětné vazby

V této teorii se pracuje s nekognitivní, kognitivní a fyziologickou složkou emocí zároveň. Vychází z přesvědčení, že emoce je výsledkem nějaké fyziologické reakce.⁴⁰ Představitelem této teorie je William James.

4.2.1 William James

K teorii somatické zpětné vazby patří Williama James. Jeho teorie emocí je známa jako James-Langova teorie. Jedná se o teorii zpětné vazby. James vytvořil novou metodologickou strategii, která by studovala vztah mezi subjektivní zkušeností, fyziologickým procesem a kulturní kategorizací emocí.⁴¹ Domnívá se, že nejdříve je nutná percepce nějakého vnějšího faktoru, pak nastává fyziologická reakce a pak vzniká emoce. Mluví o tom, že vznik emocí závisí na nějaké subjektivní či individuální zkušenosti.

Tato zkušenost nás nutí k provedení nějaké akce a tuto potřebu jednat zmiňuje i Ekman. Ekman udával příklad, že když nám hrozí srážka s protijedoucím autem, naší automatickou reakcí bude brzdění a stržení volantu do strany, abychom se srážce vyhnuli. Tuto akci motivovala emoce strachu. James udával příklad setkání s medvědem. Když vidíme, že před námi je medvěd, naše tělo se začne třást, nastane emoce strachu a ohrožení, abychom se zachránili před možnou smrtí. To tvrdil i Ekman. A na základě toho automaticky provedeme akci útěku.

James se ale od Ekmana liší tvrzením, že emoce vznikají pouze na základě nějaké vnitřní zkušenosti, a ne na základě nějakých vnějších faktorů. Ekman přisuzoval emocím biologický základ, ale nepopíral možné vnější faktory, co mohou ovlivnit vznik emocí a jejich vyjádření.

4.3 Kognitivní pojetí emocí

Kognitivní pojetí emocí vychází z toho, že pro vznik emocí je klíčová nějaká manipulace s informacemi, které přijímáme. Klade se důraz na to, jak vnímáme přijímané informace a na naše zkušenosti.⁴² S kognitivním pojetí emocí pracuje Andrew Ortony, na kterého se zaměříme nejdříve a poté se budeme soustředit na Richarda S. Lazaruse.

³⁷ Ekman, *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*, str. 37-60.

³⁸ Tamtéž, str. 36-60.

³⁹ Tamtéž, str. 37-60.

⁴⁰ Polák, Polák, *Emoce: primitivní a kognitivní složka*, str. 187.

⁴¹ Haye, *James's theory of emotion and affective turn in psychology*, str. 124.

⁴² Polák, Polák, *Emoce: primitivní a kognitivní složka*, str. 181.

4.3.1 Andrew Ortony

Ke kognitivnímu pojetí emocí patří Andrew Ortony. Ortony emoce vysvětluje komponenty, ze kterých se emoce skládají. Emoce mají čtyři komponenty.⁴³ Nejprve kognitivní komponent, motivačně-behaviorální komponent, somatický komponent a komponent subjektivní zkušenosti. Ke kognitivnímu komponentu patří aspekty světa, které mají pro nás význam a emocionální hodnotu. Můžeme si uvědomovat nebo neuvědomovat význam těchto aspektů. K motivačně behaviorálnímu komponentu patří jednání, které tyto aspekty vyvolaly. K somatickému komponentu patří autonomní a centrální nervový systém, který vyvolá fyziologické reakce. A ke komponentu subjektivní zkušenosti patří pocity, přesvědčení a tužby.

Emoce se projeví jako reakce na specifickou situaci, která má vliv na naše cíle, standardy a preference. O tom, jestli má specifická situace vliv na naše cíle, standardy a preference rozhoduje kognitivní zhodnocení. Z toho důvodu Ortony pracuje s teorií kognitivního zhodnocení. Není to ale pouze samotná situace, co má na nás vliv, ale mají na nás vliv i ti, kteří se s námi v této situaci nachází. Podle toho, s kým se v dané situaci nacházíme, si můžeme vybrat, jakou emoci pociťovat a do jaké míry ji pociťovat.

Emoce projevíme vždy ve vztahu k něčemu. Ortony definuje tři vztahy. První je vztah k události. Druhý je vztah k činnosti nebo akci. Třetí je vztah k objektu. Ve vztahu k události projevujeme primární emoce jako smutek, strach, spokojenost a úleva.⁴⁴

Pak projevujeme emoci lítosti, zármutku a zklamání. Ve vztahu k činnosti projevujeme primární emoce jako hrdost, hanba a pocit viny. Pak emoci obdivu. A ve vztahu k objektu projevujeme lásku a odpor, který je primární emoci.⁴⁵

4.3.2 Richard S. Lazarus

Teď se zaměříme na teorii kognitivního zhodnocení od Richarda S. Lazaruse. Domnívá se, že výzkum emocí je záležitostí sociálních a biologických věd. Lazarus vytvořil teorii kognitivního zhodnocení. Podle Lazaruse emoci musí předcházet nějaké kognitivní zhodnocení. Emoce se dělí na pozitivní a negativní. Právě kognitivní zhodnocení situace, události nebo činnosti určí, jestli máme pociťovat pozitivní nebo negativní emoci. V kognitivním zhodnocení hrají velkou roli naše cíle a přesvědčení. Pak požadavky, omezení a možnosti přítomné v našem prostředí. Klíčové jsou interakce a vztahy mezi těmito faktory.⁴⁶

Je přesvědčen, že informace, které přijímáme z našeho prostředí jsou klíčové pro kognitivní zhodnocení a jeho zahájení. Výsledkem kognitivního zhodnocení je emoce. Při zhodnocení jsou kladeny základní otázky jako: *Zajímá mě to, co se právě děje?, To, co právě probíhá na mě bude mít pozitivní nebo negativní vliv?, Můžu to, co se právě děje, nějak ovlivnit?, Jsem ochoten to, co se děje, akceptovat či ne? a Když to akceptuji, bude to pro mě lepší nebo to pro mě bude horší?*

Kognitivní zhodnocení je rozděleno na zhodnocení primární a zhodnocení sekundární. Primární zhodnocení určuje, co je pro nás relevantní a jestli nás to nějak ovlivní. Sekundární zhodnocení se snaží najít řešení pro to, co se právě děje. Pro zvládnutí a řešení problému máme k dispozici dva přístupy.

⁴³ Ortony, *Cognition in emotion: Always, sometimes, or never*, str. 24.

⁴⁴ Ortony, *Appraisal theories: How cognition shapes affect into emotion*, str. 4.

⁴⁵ Tamtéž, str. 4.

⁴⁶ Smith, *In Search of the „Hot“ Cognitions: Atributions, Appraisals, and Their Relation to Emotion*, str. 916.

U prvního se soustředíme na samotný problém a jeho řešení, a to je racionální přístup. Jedná se o snahu změnit problematickou situaci tak, aby pro nás byla výhodná a snahu úplně eliminovat problematickou situaci. A druhý zahrnuje distancování se od problému, vyhledávání sociální podpory, vyhybavost a přijímání odpovědnosti, a to je přístup emocionální.

Kognitivní zhodnocení má velký vliv na to, jak se přizpůsobíme konkrétní situaci nebo prostředí.⁴⁷ Právě adaptace může být důležitým pojítkem mezi teoriemi emocí v psychologii a teoriemi emocí v antropologii. Emoce se vyvinuly z adaptivních systémů, které mají biologický základ, a to jsou reflexy a základní fyziologické potřeby.

Reflexy představují efektivní adaptační systém pro organizmy. Tento systém umožní interakce organismu se svým prostředím. Organismus při každé nové interakci s prostředím musí utvořit nový reflex. Reflex vznikne při interakci s událostí ve vnitřní realitě a vnější realitě. Příkladem reflexu může být mrkání, vystrašení nebo jak se zachováme, když jsme vystaveni nějaké sociální situaci. Fyziologické potřeby jsou například hlad nebo žízeň a jsou tvořeny vnitřně.

A emoce, stejně jako reflexy, vznikají prostřednictvím nějaké události ve vnitřní realitě nebo události ve vnější realitě. Událost může být skutečná nebo se může jednat o událost, kterou jsme si představili. Emoce mobilizují chování, které je v souladu s biologickými a sociálními požadavky, které jsou nutné pro přežití.⁴⁸

Potřebujeme se přizpůsobit konkrétním situacím a konkrétnímu prostředí, protože to nám zaručí vyšší šance pro přežití. Stejně jako bylo zmíněno v případě Ekmana a Jamese, emoce nás vedou k jednání, co nám zaručí přežití a blaho.

Existují nějaké zhodnocovací komponenty. Máme primární a sekundární zhodnocení. U primárního máme dvě komponenty a u sekundárního čtyři. K primárnímu zhodnocení patří motivační relevance a motivační kongruence. Komponenta motivační relevance vyhodnocuje, do jaké míry událost zasahuje do našich osobních cílů. Komponenta motivační kongruence a inkongruence referuje k tomu, do jaké míry nám něco zmaňuje dosáhnout našich cílů nebo usnadňuje dosáhnout našich cílů.⁴⁹ Komponenty sekundárního zhodnocení zahrnují odpovědnost, potenciál racionálně podmíněného a emocionálně podmíněného zvládnutí problému a budoucí očekávání.

Zhodnocovací komponenty jsou vztahovány k základním emocím. Tyto emoce jsou hněv, pocit viny, strach, smutek, naděje a radost. Pro hněv v primárním zhodnocení platí motivačně relevantní a motivačně inkongruentní komponenty. Pocítíme ho v případě, kdy nás někdo z něčeho obviňuje. Je důležité, aby ten, který nás z něčeho obviňuje, převzal zodpovědnost za svá tvrzení. Toto převzetí zodpovědnosti platí pro sekundární zhodnocení. Pro pocit viny v primárním zhodnocení platí komponenty motivačně relevantní a inkongruentní. Pocit viny pocítíme v případě, kdy se z něčeho obviňujeme my sami. Je nutné přijmout odpovědnost za naše činy. Přijmutí odpovědnosti za naše činy platí pro sekundární zhodnocení. Pro strach v primárním zhodnocení platí komponenta motivačně relevantní a inkongruentní. Strach pocítíme v případě možného nebezpečí anebo možné hrozby.⁵⁰

⁴⁷ Lazarus, *Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms*, str. 572.

⁴⁸ Lazarus, *Emotion and Adaption*, str. 611-613

⁴⁹ Tamtéž, str. 618.

⁵⁰ Smith, *In Search of the „Hot“ Cognitions: Atributions, Appraisals, and Their Relation to Emotion*, str. 918-919.

Pro strach v sekundárním zhodnocení platí emocionálně podmíněné zvládnání problému a situace. Emocionálně podmíněné zvládnání problému má nízký nebo nejistý potenciál pro jeho zvládnutí. Pro smutek v primárním zhodnocení platí komponenta motivačně relevantní a inkongruentní. Smutek pocítíme v případě nenahraditelné ztráty nebo beznaděje vztahující se k možné škodě nebo ztrátě. Pro smutek v sekundárním zhodnocení platí racionálně podmíněné zvládnání problému. Potenciál racionálního zvládnutí problému je u smutku velmi nízký a naše budoucí očekávání jsou v případě smutku také velmi nízká. Pro naději v primárním zhodnocení platí motivačně relevantní a inkongruentní komponenta. Naději pocítíme během snahy o to, být optimističtí a v případě možného úspěchu. Pro naději v sekundárním zhodnocení platí racionálně podmíněné zvládnání problému a naše budoucí očekávání jsou velmi vysoká. Pro radost v primárním zhodnocení platí komponenty motivačně relevantní a kongruentní. Radost plyne z úspěchu. Pro radost v sekundárním zhodnocení platí vysoká budoucí očekávání. Emoce a jejich vznik se pojí s něčím, co pro nás může být výhodné nebo nevýhodné. Způsob, jakým vyhodnotíme určitou situaci, a způsob, jakým se pokusíme danou situaci vyřešit, závisí na naší náladě, tělesné konstituci, osobnosti, našich schopnostech, úsilí a na náročnosti provedení nějaké akce, štěstí a na osobnosti či jednání někoho dalšího.⁵¹

Lazarusova teorie se zabývá biologickou, kognitivní a sociální povahou emocí. Emoce a tyto tři složky emocí se pojí s procesem adaptace. Proces adaptace hraje důležitou roli nejen v psychologii ale i v antropologii. V antropologii jsou studovány kultury a jejich jednání. Toto jednání závisí na sociokulturním prostředí a pravidel tohoto prostředí. Pokud budeme jednat v souladu pravidel sociokulturního prostředí, máme vyšší šance na přežití. V antropologii se také řeší to, že způsob, jakým se určité emoce vyjádří, má vliv na status a roli jedince v konkrétní společnosti.

Způsob, jakým jsou emoce ovládnány určí, jestli jsme byli schopni se řádně přizpůsobit konkrétnímu prostředí, konkrétní společnosti a kultuře. Adaptace a ovládnání emocí může vypovídat o silném přesahu psychologie a antropologie. Adaptace je ovlivněna reflexy a emocemi. Máme reflexy, které jsou vrozené, ale také reflexy, které získáme socializací a emocionální zkušeností. Právě reflexy, které získáme nově skrze socializaci a nějakou emocionální zkušenost, rozvinou naši schopnost adaptace a získáme tak i nové a budoucí způsoby adaptace. Adaptaci předchází zhodnocení situace a emoce. Na základě zhodnocení a vzniku emocí se určí nejvhodnější způsob adaptace. Lazarus mluví o adaptaci ve vztahu k řešení problémů a způsobů řešení problémů tak, aby co nejméně ublížila našim cílům nebo je případně pomohla uskutečnit.⁵²

V této kapitole jsme demonstrovali teorie emocí, které poukazovaly na biologickou, kognitivní, sociální a kulturní podmíněnost emocí. Paul Ekman, Andrew Orton, William James a Richard S. Lazarus měli společné to, že v jejich koncepcích existovala určitá forma teorie zhodnocení. Zhodnocení je ovlivněno vnitřními a vnějšími faktory. Emoce vznikají prostřednictvím procesu zhodnocení. Proces zhodnocení předchází vzniku emocí. Procesy zhodnocení a emoce existují ve vztahu k prostředí. Procesy zhodnocení a emoce jsou modulovány sociálními a kulturními vlivy. Procesy zhodnocení a emoce jsou klíčové pro proces adaptace. Přizpůsobujeme se konkrétní situaci, události a konkrétnímu prostředí, konkrétní společnosti a kultuře.

⁵¹ Smith, *In Search of the „Hot“ Cognitions: Atributions, Appraisals, and Their Relation to Emotion*, str. 918-919.

⁵² Lazarus, *Emotion and Adaptation*, str. 611-613.

Tato adaptace má zaručit naše blaho a přežití ve světě. To platí nejenom pro psychologii, ale i antropologii. Adaptace je biologická, kognitivní, sociální a kulturní zároveň a je klíčovým pojítkem pro teorie emocí v psychologii a antropologii. Právě koncept adaptace může ukončit spor mezi psychologií a antropologií. Nyní se zaměříme na pátou kapitolu o dimenzích emocí v antropologii.

5 Dimenze emocí v antropologii

V této kapitole zmíníme problematiku studia emocí v antropologii a poté pojetí emocí v sociálním a kulturním kontextu. Nakonec si představíme koncepce emocí v antropologii, které nepracují jen se sociální a kulturní složkou emocí, ale také biologickou a kognitivní složkou emocí.

5.1 Problematika studia emocí

Antropologové se nejdříve vyhýbali studiu emocí, protože se domnívali, že je těžké definovat emoce. Byli toho názoru, že emoce jsou příliš subjektivní, a tudíž je nelze zkoumat empiricky.⁵³ Takto smýšleli i přesto, že při antropologickém výzkumu museli antropologové navazovat vztahy s členy zkoumané kultury a museli si získat jejich důvěru prostřednictvím empatie a soucitu. Tento vztah ale mohl způsobit, že na zkoumaný subjekt antropologové nenahlíží objektivně. To může ohrozit platnost výsledků výzkumu. Někteří antropologové naprosto odmítali emoce a byli přesvědčeni, že emoce do antropologického výzkumu nepatří. Nepatří tam, protože by to mohlo vést k etnocentrismu. Emoce byly také považovány za něco podřadného a iracionálního, a tudíž neužitečného v oblasti vědeckého zkoumání.

Toto přesvědčení plyne z údajné nadřazenosti mužského pohlaví a z údajné podřazenosti ženského pohlaví. Muži byli racionální a z toho důvodu byli úspěšní ve vědě. Ženy byly emocionální, což vedlo k iracionálnímu jednání, a z toho důvodu nemohly být úspěšné ve vědě.⁵⁴ Antropologové se ale časem přestali vyhýbat studiu emocí. Emoce se zkoumaly v materialismu, idealismu, pozitivismu, interpretismu, univerzalizmu a relativismu a romantismu a racionalismu. Nebo se zkoumaly v kontextu vztahu jedince a kultury.

Emoce byly chápány jako materiální věci a jsou konstituovány biologicky jako pohyb obličejových svalů, zvýšený krevní tlak, hormonální a neurochemický proces a vrozené instinkty.⁵⁵ To tvrdí antropologie, která chápe emoce jako psychodynamické. Dále jsou emoce chápány jako hodnotící úsudek a klade se větší důraz na volné s kognitivními aspekty emocí. Hodnotící úsudek je možný ve vztahu k moci a k sociální struktuře. Takto k tomu přistupuje idealismus. V pozitivismu je zdůrazňována emoční, motivační příčina pro jednání. Pozitivismus je přítomen v antropologickém zkoumání. Toto zkoumání závisí na navázání vztahů s příslušníky zkoumané kultury a musí si získat jejich důvěru, a to prostřednictvím empatie a soucitu.⁵⁶ Tento vztah může ale způsobit, že na zkoumaný subjekt nenahlížíme objektivně. V interpretismu jsou emoce vysvětleny v kontextu kulturního významu. Zajímá se o význam emocí a jak se historicky a mezikulturně liší.

⁵³ Lindholm, *An Anthropology of Emotion*, str. 30-47.

⁵⁴ Tamtéž, str. 2.

⁵⁵ Lutz, *Anthropology of Emotions*, str. 406-407.

⁵⁶ Lindholm, *An Anthropology of Emotion*, str. 30-47.

V univerzalizmu a relativismu se vedla diskuze o tom, do jaké míry jsou emoce univerzální a kulturně relativní.⁵⁷ V racionalismu jsou emoce iracionální a vágní. Z racionalismu plynulo odmítnutí studia emocí. V romantismu se emoce neodmítaly a byly popisovány jako přirozený aspekt lidstva. Schopnost cítit definuje člověka a dává smysl individuálnímu a sociálnímu životu člověka. V kontextu vztahu jedince a kultury je emoce vysvětlována jako něco osobního, co není kulturně motivováno či co není sociálně artikulováno. Anebo je vysvětlována jako sentiment. Tento sentiment je sociálně artikulovaný symbol a behaviorální očekávání.⁵⁸ Na emoce v kontextu vztahu jedince a kultury se blíže zaměříme v následující podkapitole Emoce jako sociální a kulturní konstrukt.

5.2 Emoce jako sociální a kulturní konstrukt

Na sociální a kulturní aspekty emocí jsme poukázali i ve třetí kapitole. Sociální a kulturní aspekty, které konkrétní psychologové zdůraznili, poukazují na přesah emocí v psychologii do antropologie. K sociálnímu a kulturnímu aspektu emocí se vyjadřuje antropoložka Catherine Lutz. Odkazuje na kognitivní a ideologický přístup k emocím. V obou přístupech jsou emoce zprostředkovány sociální akcí. Emoce se projeví v sociálních situacích a mají vliv na budoucí myšlenky a akce.

Emoce jsou chápány spíše jako myšlenky, které se pojí se sociálními situacemi a cíli, které udávají těmto myšlenkám morální platnost a směr.⁵⁹ Na toto tvrzení navazuje i antropolog William M. Reddy, kterého v této kapitole zmíníme.

Lutz odkazuje na emoce a jejich sociální strukturu. Emoce se pojí se sociálními vztahy. Emoci lze vnímat jako strategii pro obranu sociální organizace, kterou určitá skupina preferuje. Emoci lze chápat jako akci, která má vliv na sociální strukturu.⁶⁰ Emoce mají vliv na status a reputaci jedince ve společnosti. K tomu se vyjadřuje sociolog Jonathan H. Turner.

Jonathan H. Turner odkazuje k Robertu Thammovi. Popisuje status, reputaci a moc ve společnosti. Dostatek moci a statusu vypovídá o splnění nějakých očekávání, a tudíž vede k obdržení odměn. Nedostatek moci a statusu vypovídá o nenaplnění nějakých očekávání, a tudíž nevede k obdržení odměn. Očekávání vznikají ve vztahu k interakcím, které probíhají ve skupině.

Ti, kteří jsou kompetentní, obdrží moc a prestiž a ti, kteří jsou méně kompetentní, mají nižší úroveň moci a prestiže. Ke statusu patří pohlaví, etnický původ a věk. Tyto kategorie určují, co od jednotlivce očekávat a tvoří domněni o tom, jak si jednatel povede v konkrétní skupině. Pokud jsme vyššího postavení, staneme se autoritou a můžeme rozkazovat těm, co jsou nižšího postavení. Moc a vyšší status se pojí s pozitivními emocemi a nižší úroveň moci a statusu se pojí s negativními emocemi. Pozitivní emoce je spokojenost a ta vede ke zvýšené sebedůvěře. Negativní emoce jsou nespokojenost, strach, úzkost a vedou k nižší sebedůvěře. Naše emocionální jednání závisí na našem statusu. To, do jaké míry jsme splnili jistá očekávání, určuje naše jednání a naše jednání vůči druhým.⁶¹

⁵⁷ Lutz, *Anthropology of Emotions*, str. 408.

⁵⁸ Tamtéž, str. 408-409.

⁵⁹ Lutz, *The Anthropology of Emotions*, str. 419.

⁶⁰ Tamtéž, str. 420.

⁶¹ Turner, *Sociological Theories of Human Emotions*, str. 35-36.

K emocím a jejich vlivu na sociální strukturu se vyjadřuje i Lila Abu-Lughod. Lughod zkoumala kulturu Beduínů v Egyptě. Beduíni veřejně neprojevují své emoce, alespoň ne tak, jak bychom je projevili my. My o svých pocitech mluvíme otevřeně, ale Beduíni ne, protože je to nevhodné. Beduíni mluví o svých pocitech formou poezie. Prostřednictvím poezie vyjadřují například lásku ke svému partnerovi nebo své partnerce a kritizují své autority.

Poezie je velmi vážená a může narušit diskurz, který udržuje sociální systém a politickou moc specifických sociálních skupin. Poezie jako nástroj pro projev emocí reflektuje sociální a politický život Beduínů.⁶² Projev emocí a nástroj pro projev emocí reflektuje sociální, politickou i ekonomickou strukturu společnosti. Kontext emoce v ekonomické struktuře společnosti zmiňuje Lutz. Popisuje kapitalismus a jak transformuje emoce. Konkrétně popisuje transformaci emoce chamtivosti.

Chamtivost byla chápána jako hřích, ale v moderní kapitalistické společnosti je označena jako ctnost.⁶³ Chamtivost vede k zisku a zisk vede k úspěchu v kapitalistické společnosti. Kapitalistickou společností je Amerika. Kapitalismus a služby, které ke kapitalismu patří, způsobily, že Američané zpochybňují autentičnost svých pocitů a pocitů ostatních. Autentičnost pocitů zpochybňují, protože většina Američanů pracuje v zaměstnání, které vyžaduje neustálé interakce se zákazníky a které vyžaduje silnou emoční kontrolu.⁶⁴ Tato kontrola může mít destruktivní následky.

Například Arlie Hochschild se k těmto destruktivním následkům vyjádřila ve své studii o letuškách. Letušky se musely usmívat a být přátelské bez ohledu na to, jak se skutečně cítily.⁶⁵ Optimismus, který letušky musely udržet i přesto, že neodpovídal jejich skutečným pocitům způsobil odcizení od vlastních pocitů. Někdy tento optimismus způsobil emoční smrt. To znamená, že letušky přestaly pociťovat emoce nebo, že byly citově otupělé.⁶⁶

Emoce a emocionální reakce jsou kulturní konstrukty. Emoce a emocionální reakce, jejich intenzita a forma projevu emoce je výsledkem procesu kulturního učení.⁶⁷ K projevu emocí patří emoční kontrola a manipulace. Emoce jsou vysvětlovány v kontextu vztahu emoce a myšlenky. Emoce mohou být chápány jako forma kognitivního ohodnocení, které ovlivňuje tělo i mysl.⁶⁸

Emoce se zkoumají i v kontextu vztahu emoce, kultury a dialektiky. K tomu se vyjadřuje Renato Rosaldo. Rosaldo zkoumal kmen Ilongotů a poukázal na to, jak intenzivní může být například hněv, který patří k základním emocím. Když Ilongotský muž ztratil někoho blízkého, cítil intenzivní vztek, který pramenil z intenzivního smutku. Intenzivní hněv, který muž cítil, způsobil, že začal hledat někoho, koho může označit za nepřítele.

⁶² Damon, *Poetry and Cultural studies: A Reader*, str. 118-123.

⁶³ Lutz, *The Anthropology of Emotions*, str. 3.

⁶⁴ K emoční kontrole se vyjadřuje i William M. Reddy, kterého v této kapitole zmíníme. K emoční kontrole potřebujeme nástroje a tyto nástroje Reddy označil jako emotivy. Emotivy jsou nástroje pro projev emocí a ovládání emocí.

⁶⁵ Lutz, *The Anthropology of Emotions*, str. 4.

⁶⁶ Tamtéž, str. 4.

⁶⁷ K tomuto tvrzení se vyjadřuje antropoložka Kay Milton, kterou si v této kapitole zmíníme. Pracuje s pojmem učení ve své koncepci emocí.

⁶⁸ Lindholm, *An Anthropology of Emotion*, str. 30-47.

Když svého nepřítele našel, zabil ho. Vztek Ilongotského muže donutil k zabití člověka. Ilongoti popírají existenci vzteku a nemají pojem pro vztek. I přesto mohou hněv cítit a může je motivovat ke specifickému jednání. Rosaldo podotýká, že pokud Ilongoti popírají existenci vzteku a pokud nemají pojem pro vztek, a i přesto ho pocítují, znamená to, že emoce nemůže být výhradně sociálním ani lingvistickým konstruktem.⁶⁹

Jinde jsou ale specifické emoce vysvětleny, popsány a vyjádřeny několika způsoby. To platí pro kmen Tahitů. Například smutek je popisován ve formě fyzického utrpení. Příkladem fyzického utrpení je únava a fyzická bolest. V případě Tahitů emoce není subjektivní, ale objektivní, protože je demonstrována stavem těla a fyzickým utrpením.⁷⁰

5.3 Koncepte, které pojednávají o biologické, kognitivní a sociokulturní složce emocí zároveň

K tomu, že je emoce chápána jako sociální a kulturní konstrukt, k emoční kontrole a k tvrzení, že emoce lze definovat jako formu kognitivního ohodnocení, a k emocím v dialektickém kontextu, se vyjadřuje William M. Reddy.

5.3.1 William M. Reddy

Reddy chce zmapovat komplexní koncepte emocí. Čerpá z psychologie a antropologie. Emoce měly nejdříve biologickou funkci a poté kognitivní funkci. Kognitivní funkce emocí vypovídá o sociální funkci emocí. A sociální funkce emocí vypovídá o kulturní funkci emocí. K biologické funkci emocí patří adaptace, fyziologická reakce a pohyb obličejových svalů.

Ke kognitivní funkci patří cíl, motiv a myšlenkový proces. Kognitivní funkce je úzce spojena se sociální funkcí emocí. Toto spojení popisuje teorie kognitivního zhodnocení. Kognitivní zhodnocení je reakce na sociální interakci, sociální situaci a sociální vazbu nebo vztah. Sociální funkce emocí a kulturní funkce emocí se prolínají. Ke kulturní funkci emocí patří sociální vztahy a interakce, proces kulturního učení, emoční kontrola, forma projevu emocí a interpretace emocí. Reddy se domnívá, že bychom neměli tyto funkce studovat samostatně a neměli bychom je oddělovat. Je přesvědčen, že bychom je měli studovat společně, protože se vzájemně doplňují. Proto navrhuje koncept, který pracuje se všemi funkcemi emocí. Vytvořil koncept emotivů.

Koncept emotivů

Emotivy definuje jako nástroje. Tyto nástroje slouží pro emoční kontrolu. Ta se pojí se sociální, politickou a ekonomickou strukturou společnosti. Emotivy umožňují transformaci emoce. Emotivy mohou transformovat negativní emoci do pozitivní emoce. Mohou utvořit či schovat specifické emoce. Emotivy zintenzivňují anebo utlumují emoce.⁷¹ Reddy emotivy popisuje také jako emocionální výrazy. Tyto výrazy vyjadřují naše niterní emoce. Jsou vyjádřeny ve formě jazykového výroku, jazykové výpovědi anebo promluvy.⁷²

⁶⁹ Lindholm, *An Anthropology of Emotion*, str. 30-47.

⁷⁰ Tamtéž, str. 30-47.

⁷¹ Reddy, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*, str. 103.

⁷² Tamtéž, str. 105-107.

Emotivy se vztahují k cílům, které jsme si určili. Své cíle můžeme měnit a tyto změny jsou reakcí na myšlenkové aktivity, které probíhají naráz a jsou v rozporu. Specifická myšlenková aktivita má specifické cíle. Tyto cíle se doplňují nebo jsou v rozporu. Emotivy určují, které cíle upřednostnit. Emotivy nás motivují k tomu, abychom se neustále snažili o dosažení našich cílů, i když narazíme na překážky, které by naše cíle a jejich splnění ohrozily.⁷³

Emotivy se vztahují k sociální, politické a ekonomické struktuře společnosti. Strukturu společnosti udržují například slavnosti, ceremonie, rituály anebo nějaká forma umění. Například slavnosti, ceremonie a rituály zesilují solidaritu společnosti a mohou rozhodnout o statusu a moci jedince ve společnosti. Při slavnosti, ceremonii nebo rituálu zintenzivníme nebo utlumíme pozitivní a negativní emoce. Tyto emoce můžeme vyjádřit skrze nějaký druh umění.⁷⁴ Můžeme je vyjádřit například skrze řečnictví, poezii, zpěv či tanec.

Emotivy ovládají normativní a deviantní emoce. Normativní emoce jsou emoce, které jsou vyžadované a akceptovatelné. Tyto emoce jsou respekt, loajálnost a láska vůči vůdčí osobnosti. Deviantní emoce jsou neakceptovatelné a trestané. Deviantní emoce může být například neúcta, neloajalita a nenávisť vůči vůdčí osobnosti. Na ovládání normativních a deviantních emocí se kladé důraz hlavně v politice. V politice jsou normativní emoce vyžadovány. Deviantním emocím se v politice musíme vyhýbat.⁷⁵ Emotivy se vztahují k ekonomické struktuře společnosti, protože to jsou nástroje pro emoční kontrolu. Tuto emoční kontrolu od nás vyžadují kapitalistické služby. Pokud pracujeme s klienty, zaměstnavatel od nás očekává abychom se usmívali a byli přátelští. Jestli cítíme negativní emoce je potřeba je potlačit a schovat za úsměvem. Zaměstnavatel může určit i fráze, které máme použít při styku s klientem.

Příkladem může být fráze: *Je mi potěšením Vás poznat.*⁷⁶ Tato fráze spolu s přátelským vystupováním může zvýšit šance pro zisk. Emotivy slouží jako nástroje pro zintenzivnění, utlumení, tvoření a schování emocí a tyto nástroje mohou mít podobu výroku. Pro to, abychom použili emotivy, je potřeba, aby nejdříve probíhal nějaký proces interpretace. To Reddy vysvětluje v koncepci o překladu/interpretaci, na kterou se teď zaměříme.

Koncepce o překladu/interpretaci

Reddy ve své koncepci o překladu reaguje na studium znaků, symbolů a na použití a interpretaci znaků. V lidské komunikaci používáme referent. Referent odkazuje k předmětu či aspektu reality a k významu předmětu a aspektu reality. Tento referent má prvek označující (signifier) a prvek, který je označován (signified). Reddy s těmito prvky pracuje. Když se snažíme zjistit jaký význam má prvek, ke kterému referujeme, začne proces překladu. Mezi prvkem, který něco označuje, a prvkem, který je označován, existuje vztah.⁷⁷

Tento vztah určují specifická pravidla. Pokud tento vztah chceme interpretovat, je třeba čerpat z teorie kognitivního zhodnocení a tuto interpretaci vysvětlit jako proces překládání. Máme specifické cíle a tyto cíle se vztahují ke specifickým aspektům našeho světa. Činnost člověka je odpověď na nějaké vnitřní a vnější faktory. Tato činnost je výsledkem procesu překládání. A tato činnost může být modifikována emotivy.

⁷³ Reddy, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*, str. 122-125.

⁷⁴ Tamtéž, str. 122-125.

⁷⁵ Tamtéž, str. 122-125.

⁷⁶ Tamtéž, str. 105-107.

⁷⁷ Tamtéž, str. 78.-84.

Jestli je nějaký aspekt naší reality relevantní ke konkrétnímu cíli, určuje proces překládání. Nás cíl může být uspokojení hladu. Pokud neuspokojíme svůj hlad, umřeme hladu, ale my chceme přežít. Protože se snažíme přežít přeložíme tento cíl do činnosti. Touto činností může být cesta do obchodu, nákup potravin, cesta zpět domů, vaření pokrmu, a nakonec sněžení pokrmu. Procesem překládání vzniká činnost, která splní naše cíle. Toto Reddy rozšířil o emotivy, které tuto činnost modifikují. Procesem překládání interpretujeme vztah mezi naším cílem a světem.

Tento vztah vyvolá konkrétní reakci, která je vyjádřena promluvou a činností, která je modifikována emotivy. Na základě této činnosti se snažíme adaptovat konkrétní situaci tak, aby se obrátila v náš prospěch, a adaptujeme se konkrétnímu prostředí tak, abychom v něm přežili. Může se jednat o sociální a kulturní adaptaci, ke které budeme potřebovat nějaké nástroje, jako například emotivy.⁷⁸ Ve třetí kapitole jsme zmínili, že právě koncept adaptace může být něco, co pojí psychologii a antropologii. K adaptaci patří projev emocí a v jaké formě je projevíme. Právě Reddyho emotivy se mohou pojit s procesem adaptace.

K procesu adaptace se konkrétněji vyjadřuje Kay Milton a stejně jako Reddy se snaží studovat jednotlivé složky emocí společně. Proto, aby Milton mohla studovat jednotlivé složky emocí společně, navrhla novou koncepci. Tato koncepce chápe emoce jako enviromentální mechanismy. Na ni se blíže zaměříme teď.

5.3.2 Kay Milton

Kay Milton nechce, aby emoce byly vysvětlovány pouze jako sociální konstrukt nebo pouze jako kulturní konstrukt. Chce studovat biologickou, sociální a kulturní funkci emocí zároveň. Emoce byly dlouhá léta studovány pouze v kontextu biologickém a v kontextu kulturním. V kontextu biologickém emoce byly univerzální a v kontextu kulturním byly emoce kulturně specifické.⁷⁹

V psychologii a filozofii byly emoce chápány hlavně v kontextu kognitivního zhodnocení a úsudku. V sociální a kulturní antropologii byly emoce chápány v kontextu psychoanalytickém a konstruktivistickém. Badatelé se snaží spojit biologický a kulturní přístup k emocím. V biologickém kontextu se badatelé snaží vysvětlit vše z hlediska biologické evoluce a snaží se to, co zkoumají, generalizovat. S tím mají problém ti, kteří zastávají kulturní přístup a nemohou to akceptovat.

Například nemohou akceptovat přesvědčení psychologa Ulricha, které je, že strach z hadů a pavouků je důsledkem evoluce. Oproti tomu, konstruktivisté jsou přesvědčeni, že veškeré lidské zkušenosti jsou kulturními konstrukty. Tato perspektiva vylučuje možnost zkušenosti nekonstruované reality, kterou následně interpretují skrz kulturu. Tyto dva přístupy se nám mohou jevit jako něco, co se vzájemně vylučuje.⁸⁰

K rozdílnosti těchto přístupů se vyjádřil psycholog Robert Williams a antropoložka Margaret Lyon. Williams tvrdí, že zastánci biologického přístupu opomínají sociální dimenze emocí a zastánci konstruktivistického přístupu opomínají tělesnou povahu emocí.

⁷⁸ Reddy, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*, str. 80-87.

⁷⁹ Milton, *Mixed Emotions: Anthropological Studies of Feeling*, str. 26.

⁸⁰ Tamtéž, str. 27.

Na základě rozdílu těchto dvou přístupů byla vznesena otázka: *Jak dosáhnout toho, aby emoce nebyla brána jako něco čistě uvnitř kultury a něco čistě mimo kulturu?* Mnoho badatelů došlo k závěru, že odpovědí na tuto otázku je sociální přístup k emocím. Emoce jsou v sociálním kontextu vysvětlovány dvěma způsoby. První je, že emoce jsou generovány sociálními vztahy a druhý je, že emoce jsou nástrojem pro komunikaci. O tom je přesvědčen i psycholog Brian Parkinson.

Dle Parkinsona se emoce projeví v případě mezilidského setkání a tvrdí, že emocionální chování je mezilidská aktivita.⁸¹ Emoce jsou subjektivní, ale je třeba, aby naše sociální já přišlo do kontaktu se sociálním světem, jinak emoce neprojevíme. Parkinson má za to, že emoce jsou funkce, které potřebujeme k orientaci v sociálním životě. Je přesvědčen, že emoce mají sociální příčiny a sociální důsledky. Bez sociálních vztahů by neexistovalo nic, co by nás nutilo k emocionálnímu jednání.⁸² Milton popisuje, jak přesně tyto sociální teorie spojují biologický a kulturní přístup k emocím. Sociální badatelé neuznají, že samotné emoce jsou univerzální, ale oproti tomu uznají, že sociální interakce univerzální jsou. A na rozdíl od konstruktivistů, kteří odmítají biologickou složku emocí ve svých koncepcích, ji sociální badatelé přijímají do svých koncepcí. Mají za to, že sociální interakce je fyziologický a kulturní proces.⁸³

Milton ale vidí určitý problém s touto sociální koncepcí. Nemyslí si, že koncepce, která tvrdí, že emoce jsou v zásadě sociální, je vhodnou alternativou pro biologický a konstruktivistický přístup. Sociální přístup tvrdí, že tělo vykazuje emoce jen v kontextu sociálních vztahů. To je stejné jako tvrdit, že lidé mají kulturu jen proto, že jsou součástí společnosti. Čili zdroje emocí v sociálním kontextu jsou sociální vztahy a zdroje emocí v kulturním kontextu jsou kulturní produkty a produktem je vědění, přesvědčení a instituce. Zdrojem sociálních vztahů a kulturních produktů je společnost. To není alternativa ke kulturnímu konstruktivismu, to je konstruktivismus, a proto Milton navrhuje svoji vlastní alternativu. Milton navrhuje, že emoce jsou ekologické.⁸⁴

Emoce jako ekologický fenomén

Tato koncepce poukazuje na proces adaptace a proces učení. Proces adaptace je něco, co může pojit psychologii a antropologii, a tudíž je vhodné koncepti Kay Milton zmínit. Milton chápe emoce jako mechanismy, skrze které přichází člověk do styku se svým prostředím a skrze které se člověk ze svého prostředí něco učí.

Konstruktivismus vytvořil bariéru mezi „skutečným“ světem a tím, jak rozumíme tomuto světu. Tato bariéra byla vytvořena kvůli přesvědčení, že něčemu nemůžeme porozumět, dokud to neinterpretujeme v rámci kultury. Naše porozumění světa není utvořeno pouze kulturou. Kulturní konstrukt vzniká z nějakého surového materiálu. Musíme být schopni obdržet informace přímo z našeho okolí a mimo sociokulturní interakce.⁸⁵

⁸¹ Milton, *Mixed Emotions: Anthropological Studies of Feeling*, str. 29.

⁸² Tamtéž, str. 29.

⁸³ Tamtéž, str. 30.

⁸⁴ Tamtéž, str. 31.

⁸⁵ Tamtéž, str. 31.

Světů jsme schopni porozumět skrze pre-kulturní a kulturní mechanismy. Tyto mechanismy patří k procesu učení. Proces učení začne probíhat, když se snažíme něco vnímat a něčemu porozumět. Milton popisuje vnímání jako enviromentální proces. Tento proces je pojítka mezi organizmem a prostředím. Spojuje organizmus s prostředím tak, aby organizmus byl schopný obdržet informace z prostředí a aby byl schopný se něco z prostředí naučit.⁸⁶ Tento enviromentální proces si můžeme spojit s kognitivním zhodnocením.

Milton je přesvědčena, že emoce patří k tomuto procesu. Proces učení nezačne bez emoce a intenzita specifické emoce během konkrétní zkušenosti určuje, co si zapamatovat o světě. To má vliv na to, jak světů porozumíme. To, co se naučíme z prostředí, generuje emoce v nás a ovlivňuje náš přístup k prostředí a tento přístup ovlivňuje, co se naučíme.⁸⁷ Učíme se vnímat stejné tělesné reakce jako odlišné druhy emocí. Například při zrychleném tepu srdce usoudíme, že cítíme buď strach, úzkost nebo lásku. To, jak tělesnou reakci vyhodnotíme závisí na kontextu. Nakonec se učíme vyjadřovat emoce různými způsoby anebo se je učíme úplně potlačit. Například v jedné kultuře je možné otevřeně plakat kvůli drobným nehodám a ve druhé mohou být slzy potlačeny a je možné otevřeně plakat pouze v případě absolutního zoufalství.⁸⁸ Emoce jsou generovány v kontextu sociokulturních interakcí, ale ne pouze v kontextu sociokulturních interakcí. Jsou generovány ve vztahu organismu k jakémukoliv prostředí, a tudíž jsou enviromentálními mechanismy.⁸⁹

Enviromentální mechanismy patří k enviromentálnímu procesu a tento proces lze označit jako proces učení, který začal probíhat, abychom porozuměli našemu prostředí a následně se prostředí přizpůsobili. Tomuto přizpůsobení se také říká proces adaptace, na který se konkrétněji zaměříme v následující kapitole.

6 Co mají koncepce emocí v psychologii a antropologii společné

V kapitole o dimenzích emocí v psychologii jsme si představili nekognitivní teorii emocí, teorii somatické zpětné vazby a kognitivní teorie emocí. V kapitole o dimenzích emocí v antropologii jsme si představili koncepce, které mluví o emoci jako o sociálním a kulturním konstruktu. V obou kapitolách si povšimneme koncepcí, které mluví o biologické, kognitivní, sociální a kulturní složce emocí.

O biologické složce emocí mluví Paul Ekman, snaží se dokázat, že projev emocí je univerzální. Jeho výzkum ho dovedl k tomu, že projev emocí nemá pouze biologickou složku, ale také má sociální a kulturní složku. Máme emoce, které jsou primární a vrozené. Dle Ekmana tyto emoce jsou smutek, hněv, opovržení, strach, překvapení a odpor. Ekman zjistil, že projev těchto emocí je možné kontrolovat. Když je člověk sám, projevuje své emoce přirozeně, aniž by se je snažil kontrolovat, ale na veřejnosti je kontrolovat bude. Má za to, že výraz ve tváři pro veškeré primární emoce je stejný pro každého člověka, ale je možné ho modifikovat. Tato modifikace je sociálně a kulturně naučená.

⁸⁶ Milton, *Mixed Emotions: Anthropological Studies of Feeling*, str. 31-33.

⁸⁷ Tamtéž, str. 33-34.

⁸⁸ Tamtéž, str. 36.

⁸⁹ Tamtéž, str. 35.

Výraz modifikujeme pouze v přítomnosti někoho dalšího. Tato schopnost modifikace přesahuje do antropologie. Tato modifikace nebo jinak řečeno emoční kontrola je v antropologii intenzivně řešena. Emoční kontrola, stejně jako u Ekmana, v případě antropologie je nutná ve vztahu k něčemu a probíhá v přítomnosti někoho dalšího.

Po nekognitivní teorii emocí, následuje kognitivní teorie emocí. Začíná se zkoumat kognitivní složka emocí. Emoce už nemají pouze biologickou složku, teď už mají kognitivní složku. O kognitivní složce emocí mluví Richard S. Lazarus. Projevu emocí musí něco předcházet, a to něco je podle Lazaruse kognitivní zhodnocení. Teorie kognitivního zhodnocení pojí biologickou, kognitivní a sociokulturní složku emocí. Člověk má nějaké cíle a tyto cíle se vztahují k prostředí. Kognitivní zhodnocení zjišťuje, do jaké míry se naše prostředí vztahuje k naším cílům. Toto prostředí může být sociální a kulturní. Samotný proces zhodnocení přesahuje do antropologie. Tento proces určí, jaké emoce musíme projevit a jestli je nutné jejich projev nějak modifikovat. Antropologové byli přesvědčeni, že emoce jsou sociální a kulturní konstrukt, a právě toto zhodnocení, které je možné pouze ve vztahu k něčemu, může podpořit jejich tvrzení.

Jak budeme modifikovat projev emocí určujeme na základě nějakého zhodnocení. Modifikaci a zhodnocení můžeme vztáhnout k adaptaci. Modifikace emoce je přítomná v psychologii i antropologii a zhodnocení je také přítomné v psychologii i antropologii. Modifikace a zhodnocení se vztahuje k našemu okolí a ke snaze se adaptovat tomuto prostředí. V následující části práce si vysvětlíme modifikaci, zhodnocení a adaptaci v kontextu psychologie a antropologie.

6.1 Modifikace

Nejprve si vysvětlíme, co vlastně modifikace projevu emocí znamená. Když modifikujeme emoce, znamená to, že je transformujeme, zintenzivňujeme, utlumujeme, tvoříme anebo schováváme. Tato modifikace se vztahuje k výrazu ve tváři a k sociálním a kulturním aspektům našeho života. K modifikaci můžeme odkazovat jako k emoční kontrole. Emoční kontrola má nějaký tělesný prvek. Tímto prvkem je výraz ve tváři, změna tónu hlasu, změna tělesného postoje a změna v naší gestikulaci. Tyto tělesné změny projevíme v kontextu mezilidských vztahů a interakcí mezi nimi. Emoce projevíme tělesnou reakcí, ale sociální a kulturní kontext reguluje tělesnou reakci. Tato regulace může být nazvána jako modifikace anebo emoční kontrola.

Snažíme se modifikovat projev našich emocí na základě vrozené zkušenosti a individuální zkušenosti, kterou jsme během svého života získali prostřednictvím socializace. Tyto zkušenosti spouštějí specifické emoce a donutí nás k nějaké činnosti. Například, když nám hrozí srážka s protijedoucím autem, na základě vrozené zkušenosti změním výraz ve tváři, tón hlasu, tělesný postoj a strhneme volant bez našeho uvědomění.

A například, když s námi někdo začne hovořit, z individuální zkušenosti víme, že se s námi chce seznámit, chce nás poznat anebo od nás něco potřebuje. Z individuální zkušenosti budeme vědět, co udělat, abychom působili přátelsky anebo abychom působili nepřátelsky a odradili jedince, který s námi hovoří, v případě, že nás hovoření s ním obtěžuje. To projevíme výrazem ve tváři, změnou tónu hlasu, tělesného postoje a gestikulace.

Modifikace může zaručit naše přežití a může zaručit plynulý průběh našeho života a plynulý průběh života se pojí s blahem. Naše blaho závisí na uspokojení našich potřeb. Tyto potřeby jsou základní tělesné a fyziologické potřeby, potřeba bezpečí a jistoty, potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti, potřeba uznání a úcty a potřeba seberealizace. Ke splnění těchto potřeb v naší společnosti potřebujeme funkční tělo, bydliště a k zajištění bydliště potřebujeme zaměstnání a v zaměstnání se od nás očekává určitá emoční kontrola. A dále potřebujeme navazovat sociální vztahy. V rámci sociálních vztahů probíhají interakce a při interakci projevujeme emoce a emocionální projev vyžaduje emoční kontrolu. Naplnění našich potřeb je cíl, kterého chceme dosáhnout a emoční kontrola je nedílnou součástí procesu naplňování našeho cíle. Emoční kontrolu lze vnímat jako nástroj pro dosažení našich cílů. Protože emoční kontrola plyne z biologických, fyziologických a sociálních potřeb, a protože naplnění těchto potřeb je náš cíl, a protože emoční kontrola je nedílnou součástí procesu plnění našich potřeb, znamená to, že emoční kontrola je biologická, fyziologická, sociální a kognitivní. Způsob modifikace konkrétní emoce je sociálně a kulturně naučený, ale samotná modifikace či emoční kontrola existuje v psychologii i v antropologii a její biologické, fyziologické, kognitivní a sociokulturní prvky pojí psychologii a antropologii, alespoň v kontextu emocí.

6.2 Proces zhodnocení

Nejdříve si tento proces vysvětlíme. Je to proces, který zjišťuje, do jaké míry okolí a vše, co v něm probíhá ovlivňuje naše cíle. Určuje, jak budeme reagovat a jestli vůbec budeme reagovat na naše okolí.

V psychologii máme nekognitivní pojetí emocí, ke kterému patří automatické a reflexivní hodnocení, pak máme teorii zpětné vazby, ke které také patří určitý proces hodnocení, a nakonec máme kognitivní pojetí emocí a k němu patří teorie kognitivního zhodnocení. Tento proces přesahuje do antropologie, protože kognitivní zhodnocení probíhá nejen ve vztahu k přírodnímu prostředí, ale také k sociálnímu a kulturnímu prostředí.

Máme nějaké cíle a tyto cíle se vztahují k naší realitě. Pokoušíme se definovat vztah mezi naším cílem a prostředím a vztah mezi cílem a tím, co v prostředí probíhá. Nejprve přijdeme do styku s událostí, která právě v prostředí probíhá. Jakmile přijdeme do styku s nějakou událostí, započne proces zhodnocení. Tento proces zjistí, jestli má konkrétní událost vliv na naše životní a každodenní cíle. Tato událost může probíhat ve vnitřní realitě a ve vnější realitě.

Ve vnitřní realitě se může jednat o vzpomínku nebo fantazii a ve vnější realitě se může jednat o mezilidské setkání. Pokud tyto události mají vliv na naše životní a každodenní cíle, projevíme své emoce a započneme specifickou činnost. Tato činnost je vysvětlována v kontextu kognitivního zhodnocení a procesu překládání/interpretace. Tato činnost může být v podobě fyziologické reakce, sociální interakce a v podobě tělesného pohybu.

Při procesu zhodnocení a překládání pracujeme s informacemi, které jsme získali skrze zkušenosti vrozené a individuální a pracujeme s informacemi, které přijímáme z prostředí a při sociální interakci. Na základě informací, které jsme obdrželi, začne emocionální reakce a naši emocionální reakci modifikujeme tak, aby byla v souladu s pravidly našeho prostředí a volíme tu činnost, která je v souladu s pravidly našeho prostředí.

K procesu zhodnocení patří schopnost projevit emoce, a protože má projevení emocí biologický základ, a protože emoce projevíme v podobě fyziologické reakce a v podobě sociální interakce, a protože modifikace projevu specifických emocí může být sociálně a kulturně naučená, znamená to, že koncepce zhodnocení pojí dimenze emocí v psychologii a dimenze emocí v antropologii.

6.3 Proces adaptace

Nejprve si řekneme, co je to adaptace. Je to schopnost organismu přizpůsobit se prostředí. Organismus má nějaké adaptační systémy, a to jsou reflexy a základní fyziologické potřeby a na základě těchto systémů se projeví emoce. Tyto reflexy se mohou projevit ve formě fyziologické reakce, tělesné reakce a sociální interakce. Tyto reflexy jsou vrozené a naučené. Vychází ze zkušenosti vrozené a zkušenosti, kterou jsme získali socializací. Na základě těchto reflexů projevíme emoce. Reflexy mají biologickou a sociální složku, a tudíž projev emocí má také biologickou a sociální složku.

To, jaké reflexy projevíme, závisí na procesu zhodnocení. Tento proces na základě zkušeností, které jsou vrozené, a zkušeností, které jsme získali skrze proces učení, určí naši fyziologickou a tělesnou reakci a určí, jakou sociální interakci zvolit. Při procesu zhodnocení pracujeme s informacemi z přechozích zkušeností a pracujeme s informacemi, které právě přijímáme z našeho prostředí. Na základě těchto informací usoudíme, jak se zachovat. Některé informace se už v nás nacházely a některé informace získáváme nově. Informace, které v nás už byly, mají biologický základ, a ty, které získáváme nově, mají sociální a kulturní základ. Čili při procesu zhodnocení pracujeme s informacemi, které mají biologickou, sociální a kulturní složku. Tyto informace generují naše emoce a zvolí způsob projevení našich emocí. Tento způsob může být sociálně a kulturně naučený.

A protože je sociálně a kulturně naučený, vztahuje se k sociálnímu a kulturnímu prostředí. Lidé mají určité tužby. Naši tužbou může být přežití a abychom přežili, je nutné žít v souladu s pravidly našeho prostředí. A žítí v souladu s pravidly našeho prostředí dosáhneme procesem adaptace.

Proces adaptace má biologickou, fyziologickou, tělesnou, kognitivní, sociální a kulturní složku. Naše tělo a fyziologická reakce se adaptuje na základě přírodních podmínek prostředí. V případě přírodních podmínek prostředí se může jednat o adaptaci genetickou, pak se může jednat o aklimatizaci, aklimaci a habitaci.⁹⁰ Dále naše tělo a fyziologická reakce se může adaptovat na základě nějaké události a činnosti. Například v případě události nebo činnosti, co nás stresuje a působí jako něco, co nás ohrozí, započne poplachová reakce a připraví nás na útěk nebo boj. Zvýší se srdeční frekvence, dechové frekvence a zvýší se krevní tlak. Tato zvýšení zajistí, abychom měli dostatek energie pro možný útěk či boj. A nakonec adaptujeme své chování a to tak, aby bylo v souladu se sociálními a kulturními pravidly prostředí.

Jelikož má proces adaptace biologickou, fyziologickou, tělesnou, kognitivní, sociální a kulturní složku, můžeme adaptaci chápat jako pojítko psychologie a antropologie, alespoň v případě pojednávání o emocích.

⁹⁰ Aklimatizace znamená, přizpůsobení se klimatu. Aklimace je reakce, kterou máme, když přijdeme například do styku s chladem a habitace je reakce, která se modifikovala opakovaným stykem s chladným počasím. Znamená to, že když žijeme v chladném podnebí, budeme na chlad méně citliví než ti, kteří žijí v teplém podnebí.

Při adaptaci našeho chování hraje důležitou roli emoce, proces zhodnocení a modifikace emocionální reakce. Na základě procesu zhodnocení zvolíme naši emocionální reakci a modifikujeme ji tak, aby umožnila úspěšnou adaptaci k prostředí. Emoce předchází zhodnocení, zhodnocení musí započítat až v případě styku s vnitřní a vnější skutečností a výsledkem zhodnocení je emoce a emoční reakce modifikována na základě sociokulturních aspektů světa a účelem této modifikace je adaptování se světu tak, aby se zaručilo naše přežití. S adaptací se pojí prvky emocí řešené v psychologii a prvky emocí řešené v antropologii, a proto je adaptace pojítkem mezi koncepcí emocí v psychologii a koncepcí emocí v antropologii.

V této kapitole jsme popsali, co mají koncepce emocí v psychologii a koncepce emocí v antropologii společné. Vybrali jsme pojem modifikace, proces zhodnocení a proces adaptace. Modifikace emocí má stejnou funkci v psychologii i antropologii. Dále proces zhodnocení jasně ukazuje vztah mezi biologickou složkou emocí a sociokulturní složkou emocí. A protože sociokulturní složka emocí byla silně přítomná v antropologickém pojetí emocí, na proces zhodnocení, který se nejdříve objevil v psychologii, se antropologové rozhodli navázat. A nakonec jsme vybrali proces adaptace, protože je přítomen v psychologii i antropologii a má prvky biologické, fyziologické, kognitivní, sociální a kulturní zároveň.

7 Závěr

V této bakalářské práci jsme si představili koncepce emocí a dimenze emocí v psychologii a antropologii. Téma této bakalářské práce bylo inspirováno debatou, která probíhala mezi psychologem a antropologem. Diskutovalo se o tom, jak definovat emoce a z jakého hlediska studovat či nestudovat emoce.

Naším cílem bylo poukázat na tuto diskuzi a koncepce, které vznikly v rámci této diskuze a ukázat, že pojetí emocí v psychologii a pojetí emocí v antropologii má mnoho společného a vzájemně se doplňuje.

K demonstraci jsme použili nekognitivní pojetí emocí, teorii zpětné vazby a kognitivní pojetí emocí v psychologii a použili jsme koncepce, které vysvětlují emoce jako sociální a kulturní konstrukt v antropologii. Představili jsme koncepce, které se pokouší vysvětlit emoce v kontextu psychologickém a antropologickém zároveň. Zjistili jsme, že emoce má biologickou, fyziologickou, kognitivní, sociální a kulturní složku. Emoce se nemůže projevit pouze v biologické, pouze ve fyziologické, pouze v kognitivní, pouze v sociální a pouze v kulturní složce. Tyto složky emocí mezi sebou komunikují, mají mezi sebou vztah a ovlivňují se navzájem. Z toho důvodu nemá smysl vysvětlovat emoce pouze jako psychologický fenomén nebo pouze jako antropologický fenomén.

Nakonec jsme vybrali a definovali tři pojmy, které se objevují v psychologickém zkoumání emocí, a i v antropologickém zkoumání emocí. Tyto pojmy mohou nabídnout koncepce, které by pojily psychologii a antropologii. Jedná se o koncept modifikace neboli emoční kontroly. Tato kontrola má stejnou funkci v psychologii emocí a antropologii emocí. Další koncept je koncept procesu zhodnocení. Tento proces má biologický základ a projevuje se ve vztahu k prostředí, které je přírodní a sociokulturní zároveň. Nakonec jsme zmínili koncept adaptace.

Od konceptu modifikace, následně od konceptu zhodnocení jsme se přirozeně posunuli ke konceptu, který může mít širší rozměry a modifikace a zhodnocení je nedílnou součástí koncepce adaptace.

Tento koncept má subjektivní dimenzi a objektivní dimenzi a má potenciál pro popsání života ve světě jako celku. Koncept adaptace je možné více rozšířit a konkrétněji zkoumat v navazujících budoucích studiích.

První výsledek této bakalářské práce tedy je, že emoce nelze zkoumat pouze z psychologického anebo pouze z antropologického hlediska. A druhý výsledek této bakalářské práce je zjištění, že je možné navrhnout tezi, která by pojila psychologické a antropologické hledisko alespoň v kontextu zkoumání emocí a tuto tezi, lze vztáhnout na život ve světě, který lze zkoumat jako celek.

Seznam použitých zdrojů

Bibliografické zdroje

- BENEDICT, R. (2019). *Kulturní vzorce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1446-5
- DAMON, M., LIVINGSTON, I. (2009). *Poetry and Cultural Studies: A Reader*. Champaign: University of Illinois Press. ISBN 978-0-252-07608-4
- EKMAN, P. (2003). *Odhalené emoce: Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*. Brno: Jan Melvil Publishing. ISBN 978-80-87270-81-3
- HAYE, A., CARBALLO, M. (2017). James's theory of emotion and affective turn in psychology. *Studies in Psychology*, 38 (1), s. 115-139. ISSN 0210-9395
- LAZARUS, R. S., SMITH, C. A. (1990). Emotion and Adaptation. *Contemporary Sociology*, 21 (4), s. 609-637.
- LAZARUS, R. S., POPE, L. K., HAYNES, K. N., SMITH, C. A. (1993). In Search of the "Hot" Cognitions: Attributions, Appraisals, and Their Relation to Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65 (5), s. 916-929.
- LAZARUS, R. S., DELONGIS, A., GRUEN, R., FOLKMAN, S. (1986). Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50 (3), s. 571-579.
- LINDHOLM, CH. (2007). An Anthropology of Emotion. In: CASEY, C., EDGERTON, R. B. *A Companion to Psychological Anthropology: Modernity and Psychocultural Change*. Oxford: Blackwell Publishing, s. 30-47. ISBN: 978-1-405-16255-5
- LUTZ, C., WHITE, G. M. (1986). The Anthropology of Emotions. *Annual Review of Anthropology*, 15, s. 405-436. ISSN 0084-6570
- MILTON, K., SVAŠEK, M., (2005). *Mixed Emotions: Anthropological Studies of Feeling*. Oxford: Berg. ISBN 1-84520-079-9
- ORTONY, A., O'RORKE, P. (1981). Explaining Emotions. *Cognitive Science A Multidisciplinary Journal*, 18 (2), s. 283-323.
- ORTONY, A., CLORE, G. (1993) Appraisal theories: How cognition shapes affect into emotion. In: BARRET, L. F., LEWIS, M., HAVILAND-JONES, M. *Handbook of Emotions*. New York: Guilford Press, s. 628-642. ISBN 978-0898629880
- ORTONY, A., CLORE, G. (2000) Cognition in emotion: Always, sometimes, or never?. In: LANE, R. D., NADEL, L. *Cognitive Neuroscience of Emotion*. Oxford: Oxford University Press, s. 24-61. ISBN 978-0195155921
- PLHÁKOVÁ, A. (2020). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1499-3
- POLÁK, M. (2012). Emoce: primitivní a kognitivní složka. *Organon F*, 19, s. 180-198.
- REDDY, W. M. (2001). *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0-521-00472-1

SLABÁKOVÁ, R. (2016). Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie. *Český časopis historický*, 114 (2), s. 291-315. ISSN 0862-6111

SLAMĚNÍK, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3311-1

SOUKUP, M. (2014). *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum Press. ISBN 978-80-246-2567-6

TURNER, J. H., STETS, J. E. (2006). *Sociological Theories of Human Emotions. Annual Review of Sociology*, 32, s. 25-52. ISSN 0360-0572

Elektronické zdroje

Emoce [online]. Wikisofia, 2021 [cit. 08. 04. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://wikisofia.cz/wiki/Emoce>>

Fyziologie ASEBS [online]. Inovace SEBS a ASEBS, 2021 [cit. 27. 4. 2021]. Dostupné z WWW: <<https://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/fyziologie/fyziologie-a-patofyziologie#>>

HORÁKOVÁ, M. *Primární emoce* [online]. WikiKnihovna, 2021 [cit. 08. 04. 2021]. Dostupné z WWW: <https://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Prim%C3%A1rn%C3%AD_emoce&oldid=35579>

Resumé

This bachelor's thesis focuses on anthropological and sociocultural aspects in concepts of emotions. In this thesis we work with psychological concepts of emotions and with anthropological concepts of emotions. The topic of this bachelor's thesis was inspired by discussion between psychologists and anthropologists. The topic of this discussion was emotion and if emotion should be explained only in psychological or only in anthropological context. Our goal was to point out the similarities between psychological and anthropological concepts of emotions. We wanted to show that emotions cannot be studied only in psychological or only in anthropological context. Emotions have biological, physiological, cognitive, social and cultural dimension. These dimensions are intertwined and related to one another and thus, emotions have to be studied and explained in both psychological and anthropological context simultaneously. We also discovered three concepts, that could possibly connect anthropology and psychology in context of emotions. The first concept is modification of emotion, which has the same function in psychology and in anthropology. The second concept is process of evaluation, which has psychological and anthropological elements. The third and last concept is process of adaptation. Process of adaptation is related to modification and process of evaluation. Process of adaptation is present in both psychological and anthropological context of emotion. It has biological, physiological, cognitive, social and cultural elements. The concept of adaptation can connect psychology and anthropology of emotion and it has the potential to study human life as a whole in both subjective and objective terms and it offers possibility for further study.